

Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Hayvancılık Desteklerinden Yararlanma ve Memnuniyet Düzeyinin Saptanması: Balıkesir İli Gönen İlçesi Örneği

Yunus ÖZDEMİR¹, **Filiz KINIKLI^{*1}**, **Sait ENGİNDENİZ¹**

¹ Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova-İzmir

Öz: Bu araştırmanın amacı, Balıkesir ilinin Gönen ilçesinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin hayvancılık desteklerinden yararlanma ve memnuniyet düzeyini saptamaktır. Araştırmanın verileri oransal örnekleme ile 66 üreticiden anket yöntemiyle derlenmiştir. Verilerin analizinde işletmeler öncelikle sağmal hayvan sayısına göre üç gruba ayrılmıştır. 5 ve daha az sağmal hayvana sahip işletmeler I. grubu (23 işletme), 6-10 arasında sağmal hayvanı olan işletmeler II. grubu (26 işletme), 11 baş ve daha fazla sağmal hayvanı olan işletmeler ise III. grubu (17 işletme) oluşturmuştur. Veriler değerlendirilirken basit ortalamalar ve yüzde hesaplarından yararlanılmıştır. İncelenen işletmelerde üreticilerin hayvancılık desteklerine yönelik görüş, beklenti ve memnuniyetlerinin değerlendirilmesinde Likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada, süt sığırcılığının daha iyi hale gelmesi için nasıl bir destekleme aracının kullanılması gerektiğinin belirlenmesinde Best-Worst analizinden yararlanılmıştır. Araştırmada gruplar arası farklılık olup olmadığı istatistiksel olarak da test edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, üreticilerin yaş ortalaması 43.56 yıl, eğitim süresi ortalaması ise 6.62 yıl olarak saptanmıştır. İşletmelerin ortalama arazi genişliği 141.30 dekadır. İşletmelerde ortalama 5.19 baş yerli inek, 7.94 baş kültür ineği, 8.29 baş melez inek bulunmakla beraber ortalama sağmal hayvan sayısı 7.14 baştır. Hayvan başına ortalama günlük süt verimi 15.58 kg'dır. Ortalama süt satış fiyatı 1.70 TL/kg'dır. İşletmelerin %82.3'ü yem bitkileri desteğinden, %85.5'i diğer hayvancılık desteklerinden yararlandığını belirtmiştir. Üreticiler desteklerin gelirlerini etkilediğini düşünmektedirler. Üreticilerin hayvancılık destekleri içinde en yeterli gördükleri destek buzağı desteğidir. Bununla birlikte, incelenen işletmelerin %77.3'ü hayvancılık destekleme politikalarını başarılı bulmadığını belirtmiştir. Süt sığırcılığına yönelik destekleme politikaları gözden geçirilmeli ve desteklerin AB'ndeki hayvancılık destekleme düzeylerine yükseltilmesi sağlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Hayvancılık ekonomisi, süt sığırcılığı, tarımsal destek, hayvancılık desteği

Determination of Benefit and Satisfaction Level From Livestock Supports of Dairy Cattle Farms: The Case of Gönen District of Balıkesir Province

Abstract: The aim of this research is to determine the benefit and satisfaction level of dairy cattle farms in Gönen district of Balıkesir province. The data of the research was collected by proportional sampling from 66 farms using a questionnaire method. In the analysis of the data, the farms are divided into three groups primarily according to the number of milky animals. Farms with 5 or less dairy animals are group I (23 farms), and farms with 6-10 dairy animals are group II (26 farms), Farms with 11 and more dairy animals are group III (17 farms). While evaluating the data, simple averages and percentage calculations were performed. The Likert scale was used to evaluate the opinions, expectations and satisfaction of the farmers regarding livestock support in the farms examined. In the research, Best-Worst analysis was used to determine what kind of support tool should be used to improve dairy cattle farming. In the research, it was tested statistically whether there was any difference between the groups. According to the results of the research, the average age of the farms was determined to be 43.56 years, and the average education level was 6.62 years. The average land of the farms is 141.30 decares. While there are an average of 5.19 domestic cows, 7.94 head culture cows, 8.29 crossbred cows in the farms, the average number of milky animals is 7.14. Average daily milk yield per animal is 15.58 kg. Average milk selling price is 1.70 TL/kg. 82.3% of the farms stated that they benefited from forage crops support and 85.5% from other livestock supports. Farmers think that the supports affect their income. Calf support is the most sufficient support that farmers see among livestock supports. However, 77.3% of the farms examined stated that they did not find their livestock support policies successful. Support policies for dairy cattle farming should be reviewed and it should be ensured that the supports are increased to the levels of animal husbandry support in the EU.

Keywords: Livestock economics, dairy cattle farming, agricultural support, livestock support

GİRİŞ

Türkiye'de hayvancılık; sanayinin gelişmesi, bitkisel üretimde tamamlayıcı rol üstlenmesi, küçük aile işletmelerinin sürdürülebilirliği, kırsal kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesi ve tarımsal karlılığın artırılabilmesi gibi nedenlerden dolayı önemli bir sektördür (Maç, 2013).

Süt sığırcılığı, hem toplumun süt ihtiyacını karşılaması, hem de tarımsal üretime katma değer sağlaması ve besi sığırcılığına kaynak oluşturması açısından sağlık yönünden

faydaları yanında ekonomiye de önemli katkıları olan bir tarımsal üretim dalıdır (Coşkun ve Uğur, 2005). Türkiye'de türlerle göre hayvan sayısı ve süt üretim miktarları incelendiğinde süt üretiminin en önemli kaynağının sığır olduğu görülmektedir. 2019 yılı verilerine göre Türkiye'de

***Sorumlu Yazar:** filiz.kinikli@ege.edu.tr Bu çalışma lisans tez ürünüdür.

Geliş Tarihi: 28 Haziran 2021

Kabul Tarihi: 8 Aralık 2021

toplam 17.7 milyon baş sığır bulunmakta, bunların 6.6 milyon başı sağılmaktadır. Türkiye genelinde üretilen sütün %90.5'i sığırdan elde edilmektedir (TÜİK, 2021). Bu değer AB ülkeleri için %98, dünya geneli için ise %85 olarak hesaplanmıştır (FAO, 2021).

Türkiye'de süt sığırıcılığı ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, çeşitli bölge ve illerde süt sığırıcılığı işletmelerinin yapısal özellikleri, ekonomik analizi, üretim maliyetleri, pazarlama yapısı gibi konuların ele alındığı görülmektedir (Bakır, 2002; Koyunbenbe, 2005; Nizam ve Armağan, 2006; Saner ve Çukur, 2007; Kaygısız ve ark., 2008; Bakan ve Aydın, 2016; Şahin ve Karadağ Gürsoy, 2016; Engindeniz ve ark., 2017; Koç ve Uzman, 2018).

Türkiye'de süt sığırıcılığı genel olarak küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde, üreticilerin özellikle yemden kaynaklı süt maliyetlerinin yüksek olduğu ve pazarlamada sıkıntılar yaşadıkları belirlenmiştir (Yılmaz, 2010; Birsin, 2012; Ayman, 2014; Semerci ve ark., 2014; Pirinççi, 2015). Sektörün yapısal özelliklerinden dolayı stratejik bir öneme sahip olması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, bu sektörün destekleme politikaları ile desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu destekleme politikaları özellikle üretim ve verimliliğin artırılmasının yanı sıra, ürünün çeşitlendirilmesi ve üretimin sürekliliği konusunda da önemli etkiye sahiptir (Yavuz, 2006).

Diğer taraftan, çeşitli bölge ve illerde yapılmış araştırmalar olsa da, Türkiye'de sığır yetiştiriciliği bakımından bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklarda bölgelerin fiziksel ve ekolojik koşullarının yanı sıra, uygulanan tarım politikalarının bölgeler arasında eşit şekilde uygulanamaması da etkilidir. Hayvancılık sektöründe özellikle yem maliyetlerinin toplam maliyetler içerisinde ciddi bir paya sahip olması, bu konuda desteklerin olması gerekliliğini öne çıkarmıştır. Hükümetlerin tarım alanında belirledikleri politikalar arasında hayvancılık sektöründeki yetiştiricilerin yem bitkilerine yaptıkları maliyetleri azaltıcı destekleme politikaları da önem kazanmaktadır (Maç ve Yılmaz, 2016). Tarımsal desteklerin işletmelere olan etkilerini araştıran ve bu yönde öneriler sunan bazı araştırmalar yapılmıştır (Uzman ve Işıklı, 2004; Yavuz, 2006; Demir, 2009; Maç, 2013; Torgut ve ark., 2019). Ancak bu araştırmaların arttırılması ve özellikle bölgesel düzeyde üretici memnuniyet düzeylerinin ortaya konması da gerekmektedir. Bu şekilde, en uygun hayvancılık politikalarının saptanabilmesi ve uygulamadaki sorunların azaltılması açısından önemli veriler elde edilebilecektir.

Güney Marmara Bölgesi'nde süt üretimine önemli katkı sağlayan illerden biri de Balıkesir'dir. Balıkesir ili sığır varlığı ve süt üretiminde Türkiye'de üçüncü sırada yer almaktadır (TÜİK, 2021). Gönen ilçesi ise, Balıkesir'de süt üretimine

önemli katkısı olan ilçelerden biridir. Bu araştırmanın ana amacı; Balıkesir ilinin Gönen ilçesinde süt sığırıcılığı yapan işletmelerin hayvancılık desteklerinden yararlanma ve memnuniyet düzeyini saptamaktır. İşletme büyüklüklerine göre gruplandırılan süt sığırıcılığı işletmelerinin tarımsal destekleme politikaları hakkındaki düşüncelerini incelemek, desteklerin işletmelere olan etkisini belirlemek ve desteklemeler ile ilgili karşılaşılan sorunları ortaya koymak araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Balıkesir İli Gönen Süt Üreticileri Birliği'ne üye olan süt sığırıcılığı işletmeleri ile yüz yüze yapılan anketler sonucu elde edilen veriler oluşturmaktadır. Araştırmada, konu ile ilgili daha önce yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlardan ve çeşitli kurumların yayınladığı istatistiklerden de yararlanılmıştır.

Yöntem

Balıkesir İli Gönen Süt Üreticileri Birliği'ne toplam 3500 işletmenin üye olduğu belirlenmiştir. Bu üreticilerin örnekleme ile bir kısmının araştırma kapsamına alınmasına karar verilmiş ve aşağıdaki Oransal Örnek Hacmi Formülünden yararlanılmıştır (Newbold, 1995). Daha önce yapılan hayvancılık araştırmalarının birçoğunda bu örnekleme yönteminin kullanıldığı görülmektedir (Koyunbenbe ve Özden, 2011; Koç ve Uzman, 2018; Ağır ve Akbay, 2018; Torgut ve ark, 2019; Koç ve Uzman, 2019).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

n: Örnek hacim

N: Gönen Süt Üreticileri Birliğine üye olan toplam işletme sayısı (3500)

p: Desteklerden yararlanan işletmelerin oranı (Maksimum örnek hacmine ulaşmak için p = 0.50 alınmıştır.)

$\sigma_{\hat{p}_x}^2$: Oranın varyansı

%90 güven aralığı ve %10 hata payı esas alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda, Gönen ilçesinde süt sığırıcılığı faaliyetinde bulunan 66 tarım işletmesinin araştırma kapsamına alınmasının yeterli olacağı tespit edilmiştir. Araştırma için hazırlanan anket formunda, işletmelerin genel özelliklerini, süt sığırıcılığının ekonomik yönlerini ve işletmelerin desteklerden yararlanma ve memnuniyet düzeyini saptamaya yönelik sorular hazırlanmıştır. Araştırmanın anketleri 2018 yılında yapılmıştır.

Süt sığırıcılığı işletmelerinin analizinde sağmal hayvan sayısı ekonomik açıdan oldukça önemlidir. Türkiye'de hayvancılık işletmelerinde ortalama sığır sayısı 4 baş iken, bu sayı AB

ülkelerinde 44 baştır (Yılmaz ve Köknaroğlu, 2007). Bu durum dikkate alınarak, araştırma verilerinin analizinde işletmeler öncelikle sağmal hayvan sayısına göre üç gruba ayrılmıştır. 5 ve daha az sağmal hayvana sahip işletmeler I. grubu (23 işletme), 6-10 arasında sağmal hayvanı olan işletmeler II. grubu (26 işletme), 11 baş ve daha fazla sağmal hayvanı olan işletmeler ise III. grubu (17 işletme) oluşturmuştur. Daha önce yapılan birçok araştırmada sağmal hayvan sayısı açısından benzer grupların oluşturulduğu görülmektedir (Bal ve Yıldırım, 1999; Şahin, 2001; Günlü ve ark., 2001; Keskin ve Dellal, 2011; Susanty ve ark., 2017).

Anket yoluyla toplanan veriler değerlendirilirken basit ortalamalar ve yüzde hesaplarından yararlanılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle işletmelerin genel özellikleri ortaya konulmuş, daha süt sığırcılığının ekonomik yönleri analiz edilmiş ve işletmelerin hayvancılık desteklerinden yararlanma ve memnuniyet düzeyleri değerlendirilmiştir. İncelenen işletmelerde üreticilerin hayvancılık desteklerine yönelik görüş, beklenti ve memnuniyetlerinin değerlendirilmesinde 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır (Bilgin, 1995).

Çizelge 1. İncelenen işletmelere ait genel özellikler

İşletme özellikleri	İşletme grupları							
	I. Grup (23 işl.)		II. Grup (26 işl.)		III. Grup (17 işl.)		Genel (66 işl.)	
	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.
Üreticinin yaşı**	47.48	11.86	39.69	12.92	44.18	10.11	43.56	12.18
Üreticinin eğitimi (yıl)*	5.35	2.08	6.85	2.80	8.00	3.30	6.62	2.87
Hane halkı nüfusu (kişi)	3.83	1.59	4.35	1.50	4.59	1.58	4.23	1.56
Ailede tarım dışı çalışan fert sayısı (kişi)	0.52	1.04	0.42	0.64	0.53	0.72	0.48	0.81
Üreticinin tarımsal deneyim (yıl)	28.00	12.53	20.69	13.52	25.71	13.32	24.53	13.33
Üreticinin süt sığırcılığı deneyimi (yıl)	26.61	11.72	20.46	13.83	26.71	11.96	24.21	12.83
Toplam arazi (da)*	108.6 5	94.23	139.42	80.48	188.3 5	83.58	141.3	90.44
Ortalama parsel sayısı (adet)*	11.52	8.08	14.12	8.33	17.82	8.33	14.17	8.47
Tarımsal gelir içinde süt sığırcılığın payı (%)		69.77		58.46		70.0		65.32
Tarım dışı iş durumu (%)	Evet	21.7		26.9		29.4		25.8
	Hayır	78.3		73.1		70.6		74.2
	7500 TL'den az	34.8		11.5		-		16.7
	7500-25000 TL arası	39.1		30.8		23.5		31.8
	25001-50000 TL arası	21.7		42.3		41.2		34.8
	50001-100000 TL arası	4.3		11.5		17.6		10.6
	100001 TL ve üzeri	-		3.8		17.6		6.1

*Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark $p \leq 0.05$ için anlamlıdır.

**Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark $p \leq 0.10$ için anlamlıdır.

ortalamasının ise 6.62 yıl olduğu görülmektedir. İşletme gruplarına göre yaş ve eğitim incelendiğinde, gruplar arasında istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Yaş ortalamasının en yüksek, eğitim düzeyinin ise en düşük olduğu grup hayvan sayısının en az olduğu I. gruptur (Çizelge 1). Süt sığırcılığı işletmeleri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Ağır ve Akbay (2018) tarafından Adana ilinde yapılan araştırmada üreticilerin yaşının ortalama 45.53 yıl, eğitim süresinin 7.24 yıl olduğu belirlenmiştir. Balabanlı ve ark. (2016) tarafından Isparta ilinde yapılan araştırmada üreticilerin yaş ortalaması 48 olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde ortalama aile nüfusu 4.23 kişidir. Ailede tarım dışı fert sayısı incelendiğinde; aile bireylerinin neredeyse tamamının tarım ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Balıkesir ili Gönen ilçesinde yapılan bu araştırma, diğer illerde yapılan araştırmalar (Hazneci, 2007; Ağır ve Akbay, 2018) ile karşılaştırıldığında aile nüfusunun daha az, fakat tarımda çalışan aile nüfusunun daha fazla olduğu söylenebilir (Çizelge 1).

Tarimsal deneyim ve süt sığırcılığı deneyim süreleri incelendiğinde, üreticilerin tarımsal üretime hayvancılık ile başladıkları söylenebilir. Tarımsal gelir içinde süt sığırcılığının payı %65.32'dir. Bu oran III. grup işletmelerde %70 iken, II. grup işletmelerde %58.46'dır. İncelenen işletmeler genel olarak, hem hayvansal, hem de bitkisel üretim yapmaktadır. Süt sığırcılığı işletmeleri aynı zamanda yem bitkisi üretimi de yaparak maliyetlerini düşürmeye çalışmaktadır. İncelenen işletmelerin ortalama 14.17 parselden oluşan 141.30 dekar arazileri bulunmaktadır. Bu arazilerin 76.47 dekarı mülk, 62.98 dekarı ise kiralanan arazidir. İşletme gruplarına göre, işletme arazisi ve parsel sayısı istatistiksel olarak işletme grupları arasında farklılık göstermektedir (Çizelge 1). Üreticilerin %74.2'sinin tarım dışı bir işi yoktur. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin yıllık gelirleri incelendiğinde 5 baş ve daha az sağılan hayvanı olan I. grup işletmelerin %34.8'inin yıllık gelirinin 7500 TL'den daha az olduğu görülmektedir. %39.1'inin ise yıllık geliri 7500 TL ile 25000 TL arasındadır. II. grupta yer alan işletmelerin %42.3'ünün, III. grupta yer alan işletmelerin %41.2sinin yıllık geliri 7500 TL ile 25000 TL arasındadır. 11 baş ve daha fazla sağılan hayvanı olan III. grup işletmelerin yalnızca %17.6'sının yıllık geliri 100001 TL ve üzerindedir (Çizelge 1). İşletmelerde yetiştirilen bitkisel ürünler incelendiğinde, genel olarak buğday ve arpa üretiminin yaygın olduğu, yulaf, yapay çayır mera yetiştiriciliğinin de çoğunlukta olduğu dikkat çekmiştir. Yem bezelyesi üretimi ise yalnızca sağmal hayvan sayısı 11 baş ve üzeri olan III. grup işletmelerde olduğu görülmüştür. Bu ürünlere ek olarak işletmelerde, silajlık mısır, yonca, fiğ, İtalyan çimi yetiştirilmektedir. Aksu ve Dellal (2015) tarafından Afyonkarahisar'da yapılan benzer

bir çalışmada, işletmelerin yem bitkisi ekim alanları incelenmiş ve yonca ve fiğ üretiminin yaygın olduğu görülmüştür. Altıntaş ve ark. (2017) tarafından Sivas ilinde yapılan bir çalışmada ise işletmelerde yonca ve korunga üretiminin yaygın olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerin sahip olduğu hayvan varlığı incelendiğinde genellikle küçük işletmeler olduğu görülmektedir. İşletmelerde ortalama 5.19 baş yerli inek, 7.94 baş kültür ineği, 8.29 baş melez inek bulunmakla beraber ortalama sağmal hayvan sayısı 7.14 baştır. İşletmelerin günlük süt üretim miktarı incelendiğinde, yerli ineğin günlük süt verimi ortalama 12.73 kg, kültür ineğin günlük süt verimi ortalama 18.38 kg, melez ineğin günlük süt verimi ortalama 15.64 kg'dır. Ortalama günlük süt verimi ise 15.58 kg'dır. Gönen Süt Üreticileri Birliği üyesi olan işletmelerin tamamı işletmede üretilen sütü Birliğe sattıklarını belirtmişlerdir. Gönen Süt Üreticileri Birliği, işletmelerden sütü düzenli olarak alması, peşin ödeme yapması ve güvenilir olması nedeni ile tercih edilmektedir. İşletmelerde brüt üretim değeri incelendiğinde hayvan sayısı arttıkça üretim değeri de artış olduğu gözlenmiştir. I. grupta günlük süt brüt üretim değeri 77.68 TL, II. grupta 201.59 TL, III. grupta 324.43 TL'dir. Ortalama günlük süt brüt üretim değeri 189.11 TL'dir (Çizelge 2).

İşletmelerin gerçek (nakdi ödenen) masraf unsurları incelendiğinde, tüm işletmelerde en büyük payın yem masrafına ait olduğu görülmektedir. Bunu, veteriner, ilaç, aşı vb. masraflar ile makine tamiri, yakıt gibi masraflar takip etmektedir. İşletmelerde işlerin genelde aile işgücü ile sürdürüldüğü saptanmıştır. İşletme gruplarına göre durum incelendiğinde, hayvan sayısı arttıkça işletmelerin yem masraflarının genel masraflar içerisindeki payı artmakta iken veteriner, ilaç, temizlik gibi masrafların payı düşmektedir (Çizelge 3). Ata ve Yılmaz (2015) tarafından Burdur ilinde yapılan benzer bir araştırmada, masrafların yaklaşık %80'inin yem masrafı olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerin 2018 yılında süt üretimi için kredi kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda, %37.9'u kredi kullandığını belirtmiştir. Kredi kullanım amaçları sorulduğunda ise, işletmelerin %52 gibi büyük bir kısmı mazot ve gübre için kredi kullandıklarını belirtmiştir. Bu durum işletmelerin kendi kendine yeterli olmadığını, mazot ve gübre alımı için krediye başvurmak zorunda olduklarını göstermektedir

İncelenen işletmelerin desteklerden yararlanma durumu ile ilgili bilgiler Çizelge 4'te verilmiştir. İşletmelerin yem bitkileri ve diğer hayvancılık desteklerinden mevcut durumda ve önceki yıllarda yararlanıp yararlanmadıkları sorulmuştur. İşletmelerin %80'inden fazlası hem mevcut durumda, hem de geçmişte desteklerden yararlandıklarını belirtmişlerdir. İşletme gruplarına göre inceleme yapıldığında; yem bitkileri

Çizelge 2. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı, süt üretim miktarı ve değeri

Süt üretim özellikleri		İşletme grupları							
		I. Grup (23 İşl.)		II. Grup (26 İşl.)		III. Grup (17 İşl.)		Genel (66 İşl.)	
		Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.
Hayvan varlığı (baş)*	Yerli inek	3.00	1.32	6.80	1.10	11.00	5.66	5.19	3.41
	Kültür inek	3.20	2.05	6.60	3.44	11.75	4.83	7.94	5.25
	Melez inek	3.56	1.33	8.56	1.42	13.00	3.16	8.29	3.83
	Sağmal hayvan sayısı	3.25	1.45	7.32	1.45	11.92	2.91	7.14	4.37
Süt üretim miktarı (kg/gün/baş)	Yerli inek	12.13	2.10	14.00	3.08	12.00	4.24	12.73	2.65
	Kültür inek	16.67	2.89	18.60	4.16	18.88	3.36	18.38	3.42
	Melez inek	13.38	3.02	16.00	2.94	17.13	3.27	15.64	3.24
	Ortalama süt verimi	14.06	2.67	16.20	3.39	16.01	3.62	15.58	3.10
Süt brüt üretim değeri (TL)	Ortalama süt verimi (kg/gün/baş)	14.06		16.20		16.01		15.58	
	Ortalama sağılan hayvan sayısı	3.25		7.32		11.92		7.14	
	Süt fiyatı (TL/kg)	1.70		1.70		1.70		1.70	
	Süt brüt üretim değeri (TL/gün)	77.68		201.59		324.43		189.11	

*Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark $p \leq 0.05$ için anlamlıdır.

Çizelge 3. İncelenen işletmelerde süt sığırıcılığı masraflarının dağılımı (%)

Masraf unsurları	İşletme grupları			
	I. Grup (23 İşl.)	II. Grup (26 İşl.)	III. Grup (17 İşl.)	Genel (66 İşl.)
Yem masrafı	58.7	55.5	65.7	56.4
Veteriner, ilaç, aşı, suni tohumlama masrafları	10.7	9.6	9.1	9.2
Elektrik masrafı	3.2	2.8	2.7	2.6
Yataklık masrafı	-	2.1	-	2.0
Su, tuz masrafı	1.5	1.3	1.3	1.3
Alet-makine yakıt, tamir vb. masrafları	13.2	15.8	12.1	14.8
Sigorta-vergi masrafları	9.8	11.2	4.6	7.8
Temizlik vb. masraflar	2.9	1.7	1.4	1.7
Diğer masraflar	-	-	3.1	4.2

desteklerinden yararlanma ve diğer hayvancılık desteklerinden yararlanma durumu, gruplar arasında istatistiksel olarak farklılık göstermektedir. 5 baş ve daha az sağmal hayvanı olan küçük işletmelerin desteklerden yararlanma oranının daha az olduğu görülmektedir (Çizelge 4).

Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmada üreticilerin %90'ından fazlası tarımsal desteklerden faydalandığını belirtmiştir

Çizelge 4. İncelenen işletmelerde desteklerden yararlanma durumu (%)

Desteklerden yararlanma özellikleri		İşletme grupları			
		I. Grup (23 İşl.)	II. Grup (26 İşl.)	III. Grup (17 İşl.)	Genel (66 İşl.)
Yem bitkileri desteklerinden yararlanma*	Evet	63.2	96.2	82.4	82.3
	Hayır	36.8	3.8	17.6	17.7
Daha önceki yıllarda yem bitkileri desteklerinden yararlanma	Evet	73.7	88.5	82.4	82.3
	Hayır	26.3	11.5	17.6	17.7
Diğer hayvancılık desteklerinden yararlanma**	Evet	68.4	96.2	88.2	85.5
	Hayır	31.6	3.8	11.8	14.5
Daha önceki yıllarda diğer hayvancılık desteklerinden yararlanma	Evet	78.9	96.2	88.2	88.7
	Hayır	21.1	3.8	11.8	11.3

*Person Chi Square 8.190, p:0.017<0.05

**Person Chi Square 6.947, p:0.031<0.05

İncelenen işletmeler, yem bitkileri ve diğer hayvancılık desteklerini genellikle yetersiz bulmaktadırlar (Çizelge 5). Verilen destekler arasında en yeterli gördükleri destek buzağı desteğidir. Diğer desteklerin ise yetersiz olduğu düşünülmektedir. Tek yıllık bitki desteği, aşı desteği, suni tohumlama desteği, hastalıktan ari işletme, hayvan gen kaynakları, hayvan hastalık tazminatları, ıslah amaçlı süt kalitesinin desteklenmesi, mazot/gübre desteği ve yurtiçi sertifikalı tohum desteğini I. grupta yer alan işletmeler, daha büyük olan diğer işletmelere göre daha yeterli bulmaktadırlar. Bu destekler açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Diğer destekler için ise gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Çizelge 5).

Daldal (2016) tarafından Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmada, üreticilerin %93.8'i tarımsal destekleri yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir.

İncelenen işletmelerin %77.3'ü hayvancılık destekleme politikalarını başarılı bulmadığını belirtmiştir. Devletin uyguladığı tarım politikaları hakkında görüşler ise, maliyetler

ile süt fiyatı arasındaki dengenin sağlanması yönünde yoğunlaşmıştır (Çizelge 6).

İzmir'de yapılan benzer bir araştırmada, süt sığırcılığı yapan işletmelerin %68.66'sı hayvancılık destekleme politikalarını başarılı bulduğunu fakat %46.27'si hayvancılık desteklerinden yararlanırken sorun yaşadığını ifade etmiştir (Torgut ve ark., 2019). Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmaya göre ise üreticilerin %70.5'i uygulanan politikaların başarısız olduğunu düşünmektedir (Daldal, 2016).

İncelenen işletmelerin tarımsal destek bilgi kaynakları incelenmiş ve işletmelerin tamamı Gönen Süt Üreticileri Birliği'ne üye olmaları nedeniyle, genel olarak birlik tarafından yapılan bilgilendirmeler sonucu desteklerden haberdar oldukları belirlenmiştir.

Desteklerin işletmeye etkisi incelendiğinde, desteklerin en çok geliri artırdığı görülmektedir. Alınan desteklerin işletme kapasitesini genişletmede ve alet-ekipman sayısını arttırmada etkili olduğu da söylenebilir. Desteklerin işletmeye en az etkisi ise tasarrufta görülmektedir. İşletme gruplarına göre durum incelendiğinde, II. grupta yer alan

Çizelge 5. İncelenen işletmelere göre tarımsal desteklerin yeterlilik düzeyi*

Destekler	İşletme grupları							
	I. Grup (23 işl.)		II. Grup (26 işl.)		III. Grup (17 işl.)		Genel (66 işl.)	
	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.
Çok yıllık yem bitkisi desteği	2.25	1.42	1.77	1.15	1.47	0.83	1.80	1.15
Te yıllık yem bitkisi desteği**	2.79	1.53	2.16	1.37	1.47	0.99	2.13	1.38
Silajlık mısır desteği	2.62	1.71	2.57	1.56	2.33	1.76	2.51	1.62
Kuru şartlarda ekilişi yapılan yem bitkileri desteği	2.46	1.56	1.72	1.17	1.60	1.06	1.87	1.27
Aşı desteği***	2.17	1.59	1.72	1.17	1.13	0.52	1.65	1.18
Besilik erkek siğir desteği	2.17	1.59	1.76	1.20	1.40	1.12	1.75	1.28
Buzağı desteği	3.31	1.65	3.52	1.53	3.20	1.93	3.38	1.65
Suni tohumlama desteği**	2.50	1.51	1.80	1.19	1.20	0.56	1.79	1.21
Hastalıktan ari işletme**	2.75	1.48	1.58	1.10	1.13	0.52	1.73	1.21
Hayvan gen kaynakları***	2.42	1.51	1.58	1.10	1.40	0.83	1.73	1.18
Hayvan hastalık tazminatları**	2.33	1.56	1.63	1.10	1.13	0.52	1.65	1.16
Islah amaçlı süt kalitesinin desteklenmesi***	2.42	1.51	1.67	1.13	1.33	0.90	1.75	1.21
Onaylı süt çiftliği desteği**	2.50	1.51	1.63	1.10	1.33	0.90	1.75	1.21
Mazot/gübre desteği***	3.00	1.36	2.72	1.17	2.00	1.25	2.59	1.28
Süt primi	3.00	1.62	2.83	1.31	2.20	1.32	2.70	1.41
Yurtiçi sertifikalı tohum desteği (yonca, fiğ vb.)**	2.46	1.56	1.71	1.20	1.14	0.53	1.75	1.24
Verilen desteklemelerin çeşitliliği ***	2.73	1.39	2.04	1.34	1.60	0.83	2.11	1.28

*1:kesinlikle yetersiz 2: yetersiz 3:kararsız 4: yeterli 5: kesinlikle yeterli

**Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark p<0.05 için anlamlıdır.

***Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark p<0.10 için anlamlıdır.

Çizelge 6. İncelenen işletmelerin destekleme politikalarına ilişkin görüşleri (%)

Görüşler		İşletme grupları			
		I. Grup (23 işl.)	II. Grup (26 işl.)	III. Grup (17 işl.)	Genel (66 işl.)
Hayvancılık destekleme politikalarını başarılı bulma	Evet	21.7	26.9	17.6	22.7
	Hayır	78.3	73.1	82.4	77.3
Devletin uyguladığı tarım politikaları hakkında görüşler ve beklentiler	Maliyetler ile süt fiyatı dengesi sağlanmalı	30.0	42.9	26.7	33.9
	Gençlere sermaye, yaşlılara erken emeklilik sağlanmalı	20.0	14.3	20.0	17.8
	Üreticilere sahip çıkılmalı	20.0	18.9	26.7	21.4
	Diğer	30.0	23.9	26.6	26.9

işletmeler tarımsal desteklerin geliri arttırdığına diğer işletme gruplarına göre daha fazla katılmaktadırlar. Aynı şekilde bu işletmeler desteklerin tasarrufu da arttırdığına katılmaktadırlar. "Gelirim arttı" ve "tasarruf arttı" ifadeleri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 7).

Torgut ve ark. (2019) tarafından yapılan araştırmada da işletmeler hayvancılık desteklerinin etkisini gelirin artması yönünde görmüşlerdir. Sivas ilinde yapılan bir araştırmada üreticilerin %63.79'u desteklerin gelir düzeyinde artışa neden olduğunu ifade etmiştir (Altıntaş ve ark., 2017). Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmada ise bu sonuçların tam aksine, üreticilerin %97.9'u tarımsal desteklemelerin gelir artışı sağlamadığını belirtmişlerdir (Daldal, 2016).

İncelenen işletmelerde desteklerin kullanıma durumuna bakıldığında, alınan desteklerin %55.1'i borç ödemek için, %38.8'i genel girdi kullanımı için, %6.1'i yatırım için kullanılmaktadır. İşletme gruplarına göre durum incelendiğinde de benzer sonuçların olduğu görülmektedir. İncelenen işletmelerde desteklerden yararlanırken karşılaşılan sorunlar incelendiğinde, işletmelerin %77.2'si

Çizelge 7. İncelenen işletmelere göre desteklerin işletmeye etki düzeyi*

Desteklerin etkisi	İşletme grupları							
	I. Grup (23 İşl.)		II. Grup (26 İşl.)		III. Grup (17 İşl.)		Genel (66 İşl.)	
	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.	Ort.	Std.sp.
Üretim miktarım arttı	1.33	0.72	1.64	1.22	1.53	1.13	1.53	1.06
Üretim desenim değişti	1.60	1.30	1.64	1.35	1.20	0.56	1.51	1.16
Verimim arttı	1.20	0.56	1.64	1.29	1.80	1.52	1.56	1.21
Alet- ekipman sayım arttı	1.67	1.29	2.72	1.84	2.13	1.64	2.27	1.68
Teknik bilgim arttı	1.67	1.29	2.52	1.78	1.87	1.51	2.11	1.60
Hayvan refahı arttı	1.67	1.45	2.52	1.78	1.93	1.53	2.13	1.64
İşletme kapasitem genişledi	1.87	1.64	2.76	1.79	2.47	1.81	2.44	1.76
Gelirim arttı***	2.20	1.70	3.24	1.79	2.13	1.64	2.65	1.77
Yatırım arttı	1.07	0.26	1.60	1.22	1.67	1.18	1.47	1.05
Tasarruf arttı**	1.07	0.26	1.84	1.31	1.20	0.56	1.45	0.99

*1: Kesinlikle katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3:Kararsızım 4: Katılıyorum 5: Kesinlikle katılıyorum

**Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark $p \leq 0.05$ için anlamlıdır.

***Kruskal Wallis testine göre gruplar arasındaki fark $p \leq 0.10$ için anlamlıdır.

Çizelge 8. İncelenen işletmelerin desteklerden yararlanmada karşılaştığı sorunlar ve yararlanmama nedenleri (%)

Sorunlar ve nedenler	İşletme grupları				
	I. Grup (23 İşl.)	II. Grup (26 İşl.)	III. Grup (17 İşl.)	Genel (66 İşl.)	
Desteklerden yararlanırken sorun yaşadınız mı?	Evet	81.2	76.9	73.3	77.2
	Hayır	18.8	23.1	26.7	22.8
Desteklerden yararlanırken yaşanan sorunlar	Bürokratik iş ve işlemler	30.8	15.0	36.4	25.0
	Fazla miktarda evrak istenmesi	30.8	15.0	27.3	22.7
	Memurların ilgisizliği	38.4	70.0	36.3	52.3
	Haberim olmadı	-	-	-	-
	Verilen destek miktarını az buldum	83.3	-	-	55.6
Desteklerden yararlanmama nedenleri	Vergi veya geri alınma endişesiyle başvurmadım	-	-	-	-
	Bürokratik işlemlerin çok olması	16.7	-	-	11.1
	Başvuru zamanını kaçırdığım için alamadım	-	100.0	50.0	22.2
	Diğer	-	-	50.0	11.1

Çizelge 9. İncelenen işletmelere göre süt sığırılığını için en uygun destekleme aracı

Destekler	En İyi	En Kötü	Fark	Ortalama
Süt desteklemeleri	15	1	14	0.212121
Yem bitkileri üretim desteği	8	1	7	0.106061
Suni tohumlama desteği	3	2	1	0.015152
Büyükbaş hayvancılığın geliştirilmesi desteği	3	7	-4	-0.06061
Hayvan kimlik sistemi desteği (küpeleme)	0	13	-13	-0.19697
Hayvan gen kaynakları desteği	0	12	-12	-0.18182
Buzağı desteği	26	0	26	0.393939
Mazot desteği	4	1	3	0.045455
Gebe düve alımı desteği	1	3	-2	-0.0303
Damızlık desteği	2	1	1	0.015152
Programlı aşılama desteği	0	10	-10	-0.15152
Hastalıktan arındırılmış işletmeler desteği	0	11	-11	-0.16667
Makine ekipman desteği	4	4	0	0

Mevcut hayvancılık desteklerinin devam etmesi durumunda süt sığırılığında devam etme veya mevcut işletmeyi büyütme durumu incelendiğinde, I. gruptaki işletmelerin %43.5'i, II. gruptaki işletmelerin %61.5'i, III. gruptaki işletmelerin %82.4'ü süt sığırılığında devam etmeyi veya işletmeyi büyütme istediklerini belirtmiştir. Yapılan ki-kare analize göre gruplar arasında istatistiksel olarak fark olduğu belirlenmiştir (Person Chi Square 6.203, p:0.045<0.05). Süt sığırılığında devam etme veya mevcut işletmeyi büyütme durumunda, hayvan sayısının rol oynadığı görülmektedir. Hayvan arttıkça süt sığırılığında devam etme veya işletmeyi büyütme oranı artmaktadır. Genel olarak işletmelerin %60.6'sı süt sığırılığında devam etmek veya işletmeyi büyütme istediklerini belirtmiştir. Süt sığırılığında devam etmek ya da işletmeyi büyütme isteyenlerin nedenleri incelendiğinde, %75'i mecbur olduğunu, süt sığırılığında devam etmek ya da işletmeyi büyütme istememe nedenleri incelendiğinde, %46.2'si gelirin düşük maliyetlerin yüksek olduğunu, %38.5'i yaşlı ya da emekli olduğunu belirtmiştir (Çizelge 10).

SONUÇ

Süt sığırılığını, daha çok küçük aile işletmeleri tarafından yapılmakla birlikte, sanayiye yönelik süt üretimi orta ve

büyük ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülke ekonomisinde stratejik bir öneme sahip olan bu üretim dalına, yıllar itibari ile çeşitli desteklemeler yapılmış, fakat işletmelerin beklenti düzeylerini karşılayacak bir destekleme aracı tam olarak belirlenmemiştir.

Süt sığırılığını işletmelerinin hayvancılık desteklerinden yararlanma düzeyleri ve memnuniyet durumlarının belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, işletmelerin büyük bir kısmının hayvancılık ve yem bitkileri desteklerinden yararlandığı tespit edilmiştir. İşletmeler yem bitkileri ve hayvancılık desteklerinden önceki yıllarda da yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Süt sığırılığını işletmelerinin en büyük girdi masrafı yem maliyetleridir. Bu nedenle genellikle süt sığırılığını yapan işletmeler yem bitkileri üretiminde de bulunmaktadır. Yem bitkileri üretimine verilen desteklerin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Yem bitkileri destekleri ile hayvancılık destekleri karşılaştırıldığında işletmeler, hayvancılık desteklerini yem bitkileri desteklerine göre daha yeterli bulmaktadır. Hayvancılık desteklerinden, buzağı desteği süt sığırılığını işletmeleri için yeterli görülen destekler arasındadır. Genel olarak yapılan desteklemelerin yeterli görülme düzeyi, işletmeler büyüdükçe azalmaktadır.

Çizelge 10. İncelenen işletmelerin desteklemelerinin devam etmesi durumunda süt sığırılığında devam etme veya işletmeyi büyütme düşüncesi (%)

Devan etme, büyütme isteği ve nedenleri		İşletme grupları			
		I. Grup (23 İşl.)	II. Grup (26 İşl.)	III. Grup (17 İşl.)	Genel (66 İşl.)
Süt sığırılığında devam etme veya işletmeyi büyütme durumu*	Evet	43.5	61.5	82.4	60.6
	Hayır	56.5	38.5	17.6	39.4
Süt sığırılığında devam etme veya işletmeyi büyütme isteme nedeni	Mecbur olduğum için	77.8	76.9	71.4	75.0
	Memnun olduğum için	11.1	23.1	14.3	16.7
	Arazilerim verimli	11.1	-	7.1	5.6
	Yatırımın boşa gitmemesi için	-	-	7.1	2.8
Süt sığırılığında devam etme veya işletmeyi büyütme istememe nedeni	Çalışma şartları kötü	23.1	-	33.3	15.4
	Gelir düşük maliyet yüksek	30.8	60.0	66.7	46.2
	Yaşlı ya da emekli olduğum için	46.2	40.0	-	38.5

*Person Chi Square 6.203, p:0.045<0.05

Görüşülen işletmeler maliyetler ile süt fiyatının dengeli olduğunu düşünmemekte ve bu konuda hayvancılık desteklerinin düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Süt fiyatı ve maliyetlerin dengesizliği üreticileri süt üretimden vazgeçmeye zorlamaktadır. Yapılacak tarımsal desteklerin bölge şartları dikkate alınarak, girdi fiyatlarına yönelik üreticiyi teşvik etme amaçlı olması gerekmektedir.

Genel olarak tarımsal desteklerden ilçede yer alan süt birliği aracılığı ile bilgi aldıklarını ifade eden işletmeler, desteklerin işletmeye olan etkisinin oldukça düşük olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca alınan desteklerin büyük bir kısmı borç ödeme amacı ile kullanılmaktadır. Ancak sosyal açıdan değerlendirildiğinde küçük işletmelerin de faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir. Bu nedenle küçük işletmelerde karlılığın yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılmasında da yarar vardır.

5 baş ve daha az sağmal hayvana sahip olan süt sığırcılığı işletmelerinin mevcut hayvancılık desteklerinin devam etmesi durumunda işletmeyi büyütme istemedikleri ve hatta işletmelerini kapatmayı düşündükleri görülmüştür. İşletme sahipleri, gelirin düşük olması ve kendilerini yaşlı olarak tanımladıkları için işletmeyi kapatmak istediklerini belirtmişlerdir. Oysa incelenen işletmelerin yaş ortalaması 43.56 yıldır. I. grupta yer alan işletmecilerin yaşı 47.49 yıldır. Yani, işletmecilerin kendilerini yaşlı olarak nitelendirmeleri dikkat çekmektedir. Bu durumda, süt sığırcılığı faaliyetinin zorlukları göz önüne alındığında, işletmecilerin psikolojik ve fizyolojik yıpranma düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, işletmecilerin süt sığırcılığı faaliyetine devam etmeme görüşünde oldukları dikkate alındığında, çocuklarının bu faaliyete devam etmelerini istemedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum ülke ekonomisi için oldukça önemli olan süt sığırcılığı faaliyetinin sürdürülebilirliğinin tehlikede olduğunu göstermektedir. Yapılacak desteklerin özellikle gençleri özendirerek şekilde olması oldukça önemlidir. Öyle ki, yaş ortalaması 40'ın biraz üzerinde olan işletmecilerin bile kendilerini yaşlı olarak tanımlamaları, küçük aile işletmelerinin yok olmasının bir belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, süt sığırcılığına yönelik destekleme politikaları gözden geçirilmeli ve desteklerin AB'deki hayvancılık destekleme düzeylerine yükseltilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla, AB'de Ortak Tarım Politikası kapsamında uygulanan sübvansiyonlar ve korumacı politikalar yakından izlenmelidir. Destekleme politikalarında işletme ölçeklerini büyütme ve verimlilik artışı esas alınmalıdır. Ayrıca, süt sığırcılığında uygulanan desteklerin etki ve sonuçları bölgeler düzeyinde yapılacak araştırmalarla ortaya konulmalı ve bu şekilde en uygun destekleme modelleri saptanmalıdır.

KAYNAKLAR

Ağır B, Akbay C (2018) Üreticilerin Besi Sığırcılığı Desteklerinden Yararlanması Üzerine Etkili Faktörler. KSÜ Tarım ve Doğa Derg, 21(5): 738-744.

Aksu N, Dellal İ (2015) Afyonkarahisar İlinde Yem Bitkileri Desteğinin Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri ile İlişkinin Değerlendirmesi. YYÜ Tar Bil Derg, 26(1): 52-60.

- Altıntaş G, Altıntaş A, Çakmak E (2017) Yem Bitkisi Desteklerinin Yem Bitkisi Üretimine Etkisi (Sivas İli Örneği). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34 (2):116-127.
- Ata N, Yılmaz H (2015) Türkiye'de Uygulanan Hayvansal Üretim Destekleme Politikalarının Süt Sığırcılığı İşletmelerine Yansımaları: Burdur İli Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Dergisi, 10 (1): 44-54.
- Ayman H (2014) Kahramanmaraş İli Merkez İlçede Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Sütçü İmam Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Bakan Ö, Aydın R (2016) Ağrı İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47 (2): 113-122.
- Bakır G (2002) Van İlindeki Özel Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Durumu. Tarım Bilimleri Dergisi (J. Agric. Sci.), 12(2): 1-10.
- Bal T, Yıldırım İ (1999) Van İli Merkez İlçesinde Seçilmiş Bir Grup Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Ekonomik Açısından Değerlendirilmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6 (1) : 47-52.
- Balabanlı C, Ciri. Y, Kayacan S, Bıçakçı E, Yüksel O (2016) Yem Bitkileri Tarımında Üretici Davranışlarının Belirlenmesi: Isparta İli Örneği. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi. 25 (Özel sayı-2): 259-264.
- Bilgin N (1995) Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. Sistem Yayıncılık, Ankara.
- Birsin S (2012) Balıkesir İli Balya İlçesinde Süt Sığırcılığı Faaliyetinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Coşkun H, Uğur F (2005) Tek-Süt İşletmesine Süt Veren Üreticilerin Süt Üretim Kullanım, Pazarlama Durumları ve Sorunları. Gıda, 30(3):209-217.
- Daldal N (2016) Tarımsal Desteklemelere Üreticilerin Yaklaşımı: Tekirdağ İli Örneği. Namık Kemal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Demir N (2009) Destekleme Politikalarının Hayvancılık Sektörü Üzerine Etkilerinin Bölgesel Karşılaştırmalı Analizi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Engindeniz S, Kınıklı F, Burhan M, Çelik C, Öztürk G (2017) İzmir'de Kooperatif Ortağı Olan Konvansiyonel Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Organik Süt Üretim Eğilimleri. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52 (Özel sayı): 668-686.
- FAO (2021). Live Animals and Livestock Primary and Processed Statistics. <http://faostat.fao.org>. (Erişim tarihi: 17.03.2021).
- Günlü A, İmik H, Tekerli M (2001) Afyon İli Süt Sığırcılık İşletmelerinin Genel Özellikleri İle Karlılık Ve Verimlilik Analizleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Dergisi, 41 (1) : 1-12.
- Hazneci K (2007) Amasya İli Suluova İlçesinde Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Etkinlik Analizi. Ondokuz Mayıs

- Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Kaygısız A, Tümer R, Orhan H, Vanlı Y (2008) Kahramanmaraş Bölgesi Süt Sığırı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri: I. Yetiştirme Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(2): 23-31.
- Keşkin G, Dellal İ (2011) Trakya Bölgesinde Süt Sığırıcılığı Üretim Faaliyetinde Brüt Kar Analizi. Kafkas Univ Vet Fak. Derg. 17(2):177-182.
- Koç G, Uzman A (2018) Süt Sığırıcılığı İşletmelerinde Üreticilerin Kooperatif Kanalıyla Süt Pazarlama Olasılığını Etkileyen Faktörler: Trakya Bölgesi Örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 24 (2) : 203-214.
- Koç G, Uzman A (2019) The effect of climate change on the cost of dairy farms in Turkey; Case study of Thrace Region. New Medit, 19(3):31:45.
- Koyunbenbe N (2005) İzmir İli Ödemiş İlçesinde Süt Sığırıcılığının Geliştirilmesi Olanakları Üzerine Bir Araştırma. Hayvansal Üretim, 46(1): 8-13.
- Koyunbenbe N, Özden A (2011) Süt Sığırıcılığı İşletmelerinde Parametrik Etkinlik Ölçümü: İzmir İli Örneği. ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 8(2) : 23 - 27.
- Maç H (2013) Yem Bitkileri Üretim Desteği Politikasının Değerlendirilmesi: Konya İli Ereğli İlçesi Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Maç H, Yılmaz H (2016) Analysis of Factors Related With Farmers' Benefiting From Forage Crops Production Support: Evidence From A Survey for the Central Anatolia Region of Turkey. Rev. Fac. Agron. (LUZ), 33 (2): 232-254.
- Miran B (2014) Temel İstatistik. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Newbold P (1995) Statistics For Business and Economics, Prentice-Hall International, New Jersey.
- Nizam S, Armağan G (2006) Aydın İlinde Pazara Yönelik Süt Sığırıcılığı İşletmelerinin Verimliliklerinin Belirlenmesi. ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2006; 3(2) : 53-60.
- Pirinççi E (2015) Adana İli Pozantı İlçesi Süt Sığırıcılığı İşletmelerinin Genel Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Çukurova Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Saner G, Çukur F (2007) Türkiye'de Süt Sığırıcılığının Ekonomik Yönden Genel Bir Değerlendirilmesi, Süt Sığırıcılığı Hizmet İçi Eğitim Bildirileri. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın No: 127, 140-152.
- Semerçi A, Parlakay O, Çelik A (2014) Gross margin analysis in dairy cattle: a case study of Hatay Province, Turkey. Custos e @gronegócio on line, 10 (4) 154-170.
- Susanty A, Bakhtiar A, Jie F, Muthi M (2017) The empirical model of trust, loyalty, and business performance of the dairy milk supply chain: A comparative study. British Food Journal, 119(12):2765-2787.
- Şahin K (2001) Kayseri İlinde Süt Sığırıcılığı Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri Ve Pazarlama Sorunları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 11 (1) : 79-86.
- Şahin K, Karadağ Gürsoy A (2016) Iğdır İli Süt Sığırıcılığı İşletmelerinin Sosyo Ekonomik Yapısı. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, Özel Sayı: 118-129.
- Torgut E, Annayev S, Türkelül B, Örmeci Kart MÇ (2019) Türkiye'de Uygulanmakta Olan Hayvancılık Desteklemelerinin Süt Sığırıcılığı Yapan İşletmelere Etkisi: İzmir İli Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 14 (1):29-45.
- TÜİK (2021)
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047.
(Erişim Tarihi: 11.03.2021).
- Uzman A, Işıklı E (2004) AB'nin Tarımsal Destekleme Politikasındaki Son Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Aday Ülkelere ve Türkiye'ye Etkileri. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16- 18 Eylül, 2004, Tokat.
- Yavuz F (2006) Türkiye'de Tarım. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Yılmaz H (2010) Süt Sığırıcılığında Kooperatifler Aracılığıyla Desteklemenin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Adana İli Örneği. Çukurova Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.
- Yılmaz H, Köknaroğlu H (2007) Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyum Sürecinde Türkiye'de İzlenen Hayvancılık Politikalarının Değerlendirilmesi. V. Zootekni Bilim Kongresi, 5-8 Eylül, 2007, Van.